

CoP's. Wenger e.a. besteden aan deze problemen wel aandacht. Zij gaan bijvoorbeeld in op de keuze tussen documenteren en notuleren of de vaart erin houden en vervalten in amnesie; gaan we de grenzen bewaken en informatie voor ons zelf houden of laten we het weglekken van (nieuwe) kennis toe; willen we werken met gasten en buitenstaanders of willen we juist waken voor het duiventileffect en werken aan veiligheid en vertrouwen? Bronnen van inspiratie kunnen eveneens bronnen van ergernis zijn.

Al met al

De foto op de voorkant van het boek illustreert treffend de merites van het boek. We zien vier bergbeklimmers op de top, één steekt triomfantelijk zijn pikhouweel omhoog. Het boek heeft een succesuitvergrotende toon en veronachtzaamt de schaduwkanten die verbonden zijn aan CoP's. Het boek van Bood & Coenders is niettemin helder geschreven en biedt een goede Nederlandstalige introductie in wat CoP's zijn, hoe ze opgezet kunnen worden en wat de voordelen ervan zijn. Voor wie dit zoekt, is dit boek een nuttige aanschaf. Het boek *Cultivating Communities of Practice* van Wenger biedt echter meer praktische aanwijzingen.

Gert Schout

Henk Geertsema. **Identiteit in meervoud. Een identiteitsbeschrijving van het maatschappelijk werk**, dissertatie Rijksuniversiteit Groningen. Zwolle: eigen beheer, 2004, 586 p., € 48,50 (incl. verzendkosten) ISBN 90 9018 705 7

Zoals het betere vaak de vijand is van het goede, staat ook overmaat op gespannen voet met dat wat genoeg kan zijn. Dit is wat in eerste aanleg bij mij blijft hangen na mij door het proefschrift van Henk Geertsema heen gewerkt te hebben. Laat er geen misverstanden over bestaan, zijn *Identiteit in meervoud* is zonder meer een *magnus opum* en daarbij een naslagwerk van jewelste, maar daarnaast is het ook van alles te veel. Er is sprake van te veel tekst (Geertsema had het met minder dan de helft kunnen doen), er wordt te veel tegelijk bij de kop gepakt, er staat te veel in zijn theoretisch kader dat niet altijd even goed te plaatsen valt, methodologisch gezien is het boek een allegaartje, het bevat voor een wetenschappelijke studie te veel ongefundeerde *statements* over de maatschappelijke en politieke context van het sociaal werk en de schrijver heeft zich bij de identiteitsbeschrijving moeilijk los kunnen maken van zijn eigen identiteit, die op een gedegen vrijgemaakt-gereformeerde grondslag rust. Nu hoeft je je voor het laatste zeker niet te schamen, het is voor Geertsema alleszins een bron van inspiratie, maar hier en daar hindert het wel zijn wetenschappelijk oordeelsvermogen. Het pleit overigens voor Geertsema dat hij zijn eigen posi-

tionering expliciteert: hij sluit aan bij opvattingen die worden aangehangen in de christelijk-wijsgerige stroming van de reformatorische wijsbegeerte (p. 31, 520 e.v.). En toch is het proefschrift van Geertsema een prachtboek. Niet eerder is in ons land iemand erin geslaagd het maatschappelijk werk – beter is het om in dit verband de bredere term 'sociaal werk' te hanteren – op zo'n alomvattende en eigentijdse wijze te beschrijven en theoretisch in te kaderen. Het boek bevat een schat aan materiaal en kan worden gezien als het vierde stadium in de theorievorming van het maatschappelijk werk. Het begon met een reflectie op het vooroorlogse maatschappelijk werk, die met name binnen de toenmalige opleidingen centraal stond. Hieraan is bijvoorbeeld de naam van Marie Muller-Lulofs verbonden. Vervolgens kwam in de jaren vijftig en zestig de praktijktheorie van maatschappelijk-werkgoeroe's als de legendarische Marie – *social casework* – Kamphuis aan bod. Na de daaropvolgende verdieping door wetenschappers als Geert van der Laan – die niet voor niets al jarenlang de bijzondere Marie-Kamphuisleerstoel bekleedt – in de jaren tachtig en negentig, is blijkbaar een nieuwe fase aangebroken in de wetenschappelijke benadering van het maatschappelijk werk. Alleen dat al is de verdienste van Henk Geertsema. De probleemstelling van Geertsema's promotieonderzoek concentreert zich op de vraag hoe het professioneel handelen van het maatschappelijk werk, zoals

dit in de praktijk plaatsvindt en in theorieën in de afgelopen honderd jaar is verwoord, in concepten is uit te drukken, op zo'n manier dat het mogelijk wordt handelingsproblemen van maatschappelijk werkers te begrijpen en op te lossen. Zijn studie pretendeert derhalve de beroepsuitoefening te ondersteunen.

In zijn onderzoek combineert hij een wijdloperige internationaal-historische vergelijking (Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten, geconcentreerd in een drietal tijdvakken) met een handvol nieuwe casestudy's en daarenboven ook nog met een secundaire analyse op eerder verzameld materiaal. Op grond daarvan komt hij tot een handelingsprofiel, dat wordt gekenmerkt door meervoudigheid van actoren, dimensies van actoren en relaties tussen actoren en dimensies. Samen met een specifieke werkwijze en de gerichtheid op de oplossing van (sociale) problemen van cliënten, leidt dit handelingsprofiel tot een eigen paradigma voor het maatschappelijk werk. Dit paradigma zou door een eigen beroepskolom moeten worden 'geborgd'. Zo wordt bijvoorbeeld de dreigende 'psychologisering' van het werk voorkomen. Maatschappelijk werk heeft en houdt volgens Geertsema een taak voor de hulpverlening aan personen en groepen met onoplosbare problemen. Dit laatste roept dan wel de vraag op of maatschappelijk werk als eigenstandige discipline eigenlijk geen onbegonnen werk is. Problemen kunnen ogenschijnlijk – voor de betreffende cliënten – onoplosbaar lijken, zon-

der dat ze dit ook werkelijk hoeven te zijn. Het maatschappelijk werk kan dus wel zeker uitkomst bieden, los van allerlei verheven doelstellingen die impliciet aan de werksoort zijn verbonden. Alleen als de hulpverlening zinloos blijkt, rest het laatste vangnet. Voor de een is dat het Leger des Heils, voor de ander een andersoortige AWBZ-gefinancierde maatschappelijke opvang.

In een ander verband heb ik het maatschappelijk werk wel eens 'armeluispsychiatrie' genoemd. Grof gezegd liggen de hoogopgeleiden, die doorgaans goed kunnen kletsen, op de sofa bij de psychiater, zitten de 'middengroepen' tegenover de klinisch psycholoog en krijgt de 'onderkant' de maatschappelijk werker over de vloer. Maatschappelijk werk is immers het beroep dat zich bezighoudt met de oplossing van allerlei problemen in de wisselwerking tussen mensen en de hen omringende omgeving. En juist de 'onderkant' van de samenleving heeft het meest te duchten van deze sociale omgeving. Met name daar is men sociaal en economisch gezien het minst weerbaar en daarom des te meer vatbaar voor allerlei uitsluitingfactoren, zoals die in de recente theorie over sociale uitsluiting naar voren komen, maar desalniettemin door Geertsema niet zijn meegenomen. Dit is opvallend omdat hij wel degelijk de verwevenheid van persoonlijke problematiek met onder meer economische en politieke factoren onderkent (p. 183 e.v.). Ook benadrukt Geertsema terecht dat maatschappelijk of sociaal

werk allesbehalve een technische bezigheid is, maar medemenselijke zorg die op een verantwoorde en professionele wijze wordt uitgeoefend. Daarmee vormt het ook een voorbeeld en een vormgever van de sociale dimensie van het menselijk samenleven. Zo legitimeert Geertsema zijn zoektocht naar de verschillende dimensies van de identiteit van het maatschappelijk werk, hoewel een van zijn promotors – dezelfde Geert van der Laan – al eerder niet ten onrechte waarschuwde voor een dergelijke, ook volgens hem noodzakelijke, exercitie. Volgens Van der Laan moet er altijd ruimte blijven voor aspecten als 'gezond verstand' en 'ervaringskennis'.

In zijn streven naar alomvattendheid laat Geertsema zich niet hinderen door de verschillende denominaties binnen het maatschappelijk werk. In plaats van zich bijvoorbeeld te beperken tot het algemeen maatschappelijk werk, neemt hij ook meteen het in andere hulpverleningsorganisaties ingebouwde maatschappelijk werk mee, alsmede het bedrijfsmaatschappelijk werk. Op elk van de drie sectoren laat hij een uitvoerige casestudy los. Bovendien verrichte hij nog een op zich interessante, maar binnen het bestek van zijn promotieonderzoek overbodige, literatuuranalyse binnen de VOG – inmiddels de MO-groep, want welzijnsinstellingen zouden maatschappelijke ondernemingen (moeten) zijn – omdat deze (werkgevers)organisatie voorheen de pleitbezorger voor het maatschappelijk werk was. De huidige beroepsorganisatie, de inmiddels flink aan de

weg timmerende Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werkers, heeft deze functie inmiddels overgenomen. Geertsema laat zich zelfs achteraf meeslepen in een conflict binnen deze organisatie tussen enerzijds de toenmalige secretaris van de sectie Maatschappelijk Werk (Buitink) en anderzijds de directeur van destijds, Van Gennip.

Geertsema concludeert dat maatschappelijk werkers worden gezien als onafhankelijke en neutrale deskundigen, die zich positioneren als probleemoplosser, verbindingschakel (tussen de relevantie actoren) en vangnet (p. 459). De eigenheid van het maatschappelijk werk wordt des te meer erkend wanneer dit werk plaatsvindt vanuit en binnen een heldere organisatie (p. 469, 470). Geertsema stelt dat het maatschappelijk werk een drievoudige legitimatie hanteert voor het interveniërend handelen. De werker moet (a) als professional aan voorwaarden voldoen en heeft (b) 'beroepsborging' nodig van parallelstructuren die verschillende vormen kunnen aannemen. In dit verband pleit Geertsema zoals gezegd voor een sterke 'beroepskolom', met daarin uiteenlopende participanten vanuit de praktijk, het beleid, de opleiding en de wetenschap. Zo wordt (3) vormgegeven aan een voor het maatschappelijk werk eigen paradigma, inclusief historische voorbeelden, de samenhang tussen visie en werkwijze, een eigen *body-of-knowledge* en kennisbegrip, alsmede de erkenning dat de maatschappelijk werker zelf onderdeel is van dit paradigma.

Toch lijkt hiermee de onderzoeksvraag van Geertsema niet helemaal beantwoord te zijn. Want hoe zit het nou precies met die identiteit, die weliswaar meervoudig is, maar toch?

Misschien wreekt zich hier de af en toe moeizame wijze van formuleren van Geertsema. Daar waar het om historisch of praktijkonderzoek gaat, hanteert hij een zeer toegankelijke schrijfstijl. Maar zodra het allemaal wat abstracter wordt, lijkt hij te vluchten in ondoorgroendelijk jargon. Wat moet je bijvoorbeeld met een zin als: 'Om aan de oplossing van (deze) problemen een bijdrage te leveren maakt het werk gebruik van interventiecomplexen die parallelle veranderingsprocessen in gang zetten in beredeneerde complexiteitsreducties, die steeds bijgestuurd moeten worden op basis van onvoorspelbaarheid van dynamiek en effect, tegen de achtergrond van de tijd' (p. 520). Dit kan toch niemand navertellen.

Een vraag die bij lezing in mij opkwam, is waarin de identiteit van het maatschappelijk werk verschilt met die van het opbouwwerk of van het sociaal-pedagogisch werk. Aangezien Geertsema zelf al een pleitbezorger is van het doorvoeren van de term 'sociaal werker' en veel van zijn bevindingen kunnen worden doorgetrokken naar belerende werksoorten, mag misschien worden gezegd dat de identiteit van het maatschappelijk werk slechts op onderdelen en dus niet in essentie afwijkt van die van andere werksoorten. Een nadere discussie over deze vraagstelling kan hier veel verhelderen.

In de hele sector van het sociaal werk geldt trouwens dat meer aandacht voor theorie en praktijkonderzoek binnen de opleidingen gewenst, zo niet noodzakelijk is. Uiteindelijk rest de vraag waarom deze dissertatie zo'n dikke pil moest opleveren. Waarom hebben zijn toch alom gerenommeerde promotors Lambert Mulder en Geert van der Laan hem niet kunnen bewegen tot meer compactheid? Waarom is dit proefschrift eigenlijk een 'drie-eenheid', met (a) een vergelijkend historisch deel, (b) een wetenschapstheoretisch deel en (c) een bundel praktijkonderzoeken?

Nu leidt de verantwoording van de onderzoeksmethodiek tot uitvoerige methodologische en wetenschapsfilosofische beschouwingen. Het historisch onderzoek betreft niet alleen het maatschappelijk of sociaal werk, maar bij herhaling lijkt de context van maatschappelijke ontwikkelingen centraal te staan. Bij de praktijkonderzoeken wordt uitvoerig de doopceel van allerlei organisaties gelicht, wordt achtergrondinformatie en verantwoording integraal in de tekst opgenomen, worden tussen neus en lippen 'constateringen' gedaan (zoals het feit dat een enkele VOG-medewerker erin geslaagd zou zijn extra overheidssubsidie voor het algemeen maatschappelijke binnen te slepen (p. 216, 334)), wordt af en toe een zijweggetje richting christelijke inspiratie bewandeld (wat overigens wel wordt gemotiveerd; p. 520 e.v.), is er een overmaat aan schema's die de tekst moeten verhelderen, maar dat nu juist niet doen. Maar dit

alles neemt niet weg dat Geertsema zich een gepassioneerd wetenschapper toont. Hij kent de praktijk van het werk, hij heeft oog voor achterliggende problematiek – hoewel het merkwaardig blijft dat hij zich niet in de discours over sociale uitsluiting begeeft – en zijn gedrevenheid zal tot de angst hebben geleid dat er ergens misschien nog iets zou blijven liggen.

Identiteit in meervoud is niet geschikt als leerboek op de beroepsopleiding, maar kan wel houvast bieden in wetenschappelijke verkenningen. Zonder het wellicht te beogen heeft Geertsema een soort naslagwerk gemaakt, waar in veel gevallen op teruggegrepen zal worden. Zo is het toch, zoals gezegd, 'een prachtboek' geworden.

Bert Middel

Amedee Suijver. **De draad van Ariadne. De levensverhalen van een groep oud-studenten van de School voor Maatschappelijk Werk ontsloten.** Groningen: Gopher Publishers, 2005, 106 p., € 10,90 ISBN 90 5179 241 7 (rechtstreeks te bestellen bij de uitgever: tel. 050 365 72 72)

Op 1 juli 2005 vond een boekpresentatie plaats in het Internationaal Informatie Archief Vrouwenstudies (IIAV) te Amsterdam. Het was een geanimeerde bijeenkomst met onder andere twee inleidingen van Bertheke Waaldijk, hoogleraar Taal en Cultuurstudies aan de Universiteit Utrecht over de veranderende positie van de vrouw in de twintigste eeuw en van Rietje Meijer, directeur van de Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMW) over de professionalisering van het maatschappelijk werk. De geanimeerdheid van de bijeenkomst ontstond niet het minst doordat 'de objecten van onderzoek' van het boek *De draad van Ariadne, de levensverhalen van een groep oud-studenten van de School voor Maatschappelijk Werk ontsloten* aanwezig waren.

Een groep jonge vrouwen behaalde in december 1961 het diploma Maatschappelijk Werk aan de oudste en eerste opleiding voor Maatschappelijk Werk, de Karthuizer genoemd, te Amsterdam. Meer dan veertig jaar later kwamen deze vrouwen weer bij elkaar en het uitwisselen van hun verhalen beviel hen zo goed dat het idee postvatte om er 'een boekje'

van te maken. Enkele enthousiaste en doortastende vrouwen trokken op onderzoek uit en kwamen in contact met het Marie Kamphuis Archief¹ en met de Wetenschapswinkel Letteren van de Universiteit Utrecht. De opdracht voor een onderzoek werd als volgt geformuleerd: de levensverhalen van de zich 'Karthuizervrouwen' noemende groep die in 1961 waren afgestudeerd als maatschappelijk werker, vergelijken met het vrouwbeeld van de jaren zestig en zeventig uit de historische literatuur. Amedee Suijver zag hier een mooi afstudeeronderwerp in voor haar studie Vrouwenstudies. Voor de levensverhalen reisde Suijver het land door en sprak zij met 48 personen voorkomende op een lijst van 66 studenten die in 1961 waren afgestudeerd. Het boek *De draad van Ariadne* bestaat uit een inleiding en drie hoofdstukken.

In de inleiding geeft Amedee Suijver aan wat de reden is, eigenlijk meer de aanleiding, voor dit onderzoek, de werkwijze en de onderzoeksmethode (interviews aan de hand van een wel zeer algemene vragenlijst, achteraf is het jammer dat er niet eerst is proefgedraaid bij een klein aantal respondenten). Zij gaat in op het feit dat mannen in die jaren grotendeels afwezig waren op de opleiding. Ook de Karthuizer (in 1957 betrok de School voor Maatschappelijk Werk een nieuw gebouw aan het Karthuizerplantsoen midden in de Jordaan) komt aan bod.

Hoofdstuk 1 gaat over de maatschappelijke context en is geba-